

RENs kommentarer til «Fagrapport Bærekraft», Konsekvensutredning Fensfeltet mineralpark

Innledning

Dette er RENs foreløpige tilbakemeldinger til:

[Lokal bærekraft \(alle områdealternativ\) \(PDF, 3 MB\)](#)

Utrederne fremhever stor usikkerhet rundt ringvirkningene av gruvedrift i Nome, og opererer med vage og forsiktige antagelser om tilflytting og folketallsutvikling. REN stiller seg undrende til:

- Hvorfor det ikke er vist mer aktivt til erfaringer fra andre, lignende storprosjekter i Norge og Europa?
- Hvorfor det ikke er brukt scenariomodellering (lav, middels, høy vekst)?

En slik tilnærming ville synliggjort hvordan utvikling påvirkes av aktive grep og samspill mellom aktører. Rapporten drøfter eksempelvis ikke det partnerskapet som REN ønsker å bygge videre på med kommunen og lokalsamfunnet.

REN følger TSM-protokollen¹, som forplikter selskapet til å identifisere positive effekter og forsterke disse. I tråd med TSM arbeider REN aktivt for å underbygge lokal verdiskaping, blant annet gjennom vår ringvirkningsavtale med Nome Næringsforum der REN er forpliktet til å kjøpe varer og tjenester lokalt.²

Tre øvrige eksempler illustrerer hvordan REN tar en offensiv rolle:

- 1) Utdanning: REN har inngått partnerskap med Nome videregående skole, blant annet om vår planlagte forsøksfabrikk (pilot), der vi ønsker å tilby fabrikken som en opplæringsarena for skolens elever.
- 2) Lokal rekruttering: I forbindelse med RENs tredje borekampanje på Fensfeltet, har selskapet i 2025 åtte ansatte på Ulefoss (syv bor i kommunen og tre av disse har flyttet til Nome etter at de fikk jobb hos REN).
- 3) Idrett og frivillighet: REN er stolt sponsor av blant annet Nome fotball og Holla skytterlag.

Nome videregående skole vil spille en nøkkelrolle i å kvalifisere fremtidig arbeidskraft til vårt prosjekt. Den største andelen ansatte i driftsfasen vil befinne seg innenfor tradisjonelle industrifag, anlegg, logistikk og håndverk, som ligger i kjerneområdet til

¹ <https://www.norskbergindustri.no/contentassets/2888dbc9683b4fb0b8f69cb9f1631617/vedtatt-protokoll-for-kontakt-med-ilu-versjon-1.pdf>

² Næringsforening for alle private virksomheter i Nome: <https://nomenaringsforum.no/> Se også medieoppslag om avtalen her: <https://www.ta.no/invitasjon-til-naringslivet-kommer-med-tre-lofter/s/5-50-2011036> og her: <https://www.kanalen.no/nyheter/signerte-avtale-som-skal-sikre-ringvirkninger-for-det-lokale-naeringslivet/321565>

Nome videregående skoles kompetansefelt. Vi jobber tett med skolen, med mål om at den kan tilby annen relevant fagutdanning i fremtiden, som fjell- og bergverksfag og kjemi- og prosessfag.

Nedenfor følger temaer vi mener burde vært drøftet bedre:

Innledende kommentarer:

Et hovedfokus i rapportens kapittel 5 «Bosetting og befolkning» (s.42-) legges på tiltakets effekt på tilflytting. For å analysere et slikt tema kreves en bedre forståelse av «bostedsattraktivitet» enn det som ligger i rapporten.

Det er overraskende å lese i oppsummeringen på side 7 at gruvedrift kan «svekke kommunens utgangspunkt som en attraktiv bostedskommune». Vi knytter noen kommentarer til dette:

- ✓ Telemarksforskning har dokumentert at Nome kommune har hatt vedvarende negativ bostedsattraktivitet i alle år mellom 2003 og 2021.³
- ✓ Folketallsnedgang siden 1990-tallet og økende demografisk skjevhet («forgubbing») skyldes både en overordnet samfunnsutvikling og lokale forhold som forsterker trendene.
- ✓ «Lokale forhold» oppsummeres med: Nedleggelsen av Sweedor dørfabrikk og Dagsrudheimen på 1990-tallet, nedleggelsen av Svenheim AS og Bratsberg Teglverk på 2010-tallet; Kombinert med fravær av vekst i «nye» bransjer (service og kompetanse), har dette gitt Nome en svak arbeidsplassutvikling, forsterket demografiske og sosiale utfordringer og svekker befolkningsveksten.

Det er ikke nye arbeidsplasser som truer med å svekke Nomes bostedsattraktivitet, men fraværet av nye arbeidsplasser. Viktor Larsen (19) oppsummerte det presist i Kanalen:⁴

³ Se f.eks. Vareide «Næringsutvikling og attraktivitet i Nome», Telemarksforskings 2011, s 24 <file:///C:/Users/ovesi/Downloads/1903.pdf> og Vareide/ Vareide «Regional analyse for Nome 2021», Telemarksforskings 2021, s. 3 <file:///C:/Users/ovesi/Downloads/3961.pdf>

⁴ <https://www.kanalen.no/nyheter/det-er-ikke-stoyen-fra-industrien-som-odelegger-bygda-det-er-stillheten/359930>

UNG OG LOVENDE: Viktor Larsen både håper og tror at han vil flytte tilbake og etablere seg i Nome om noen år. Foto: Glør Mejdell

– Det er ikke støyen fra industrien som ødelegger bygda, det er stillheten

Viktor Larsen fra Ulefoss tror Fensfeltet kan bli Nomes redning – og håper han selv kan flytte hjem igjen etter studiene.

Betydningen av arbeidsplasser

Utredningen skaper usikkerhet om hvorvidt samfunnsutviklingen i Nome vil påvirkes positivt av investeringer i milliardklassen og mange hundre nye arbeidsplasser: **«Hvor i regionen bosettings- og næringsvekst vil komme, er svært usikkert»** (se s. 7).

REN kan ikke annet enn å støtte seg på forskning.

Knut Vareide har i boka «Hvordan skape vekst» (2024) sett på drivkreftene bak flytting til og fra steder i Norge siden år 2000.^[5] Årsaksforholdene er selvsagt sammensatte og nyanserte, men i boka slår Vareide fast at **«det er åpenbart at utviklingen i antall arbeidsplasser påvirker flyttemønstrene»** (s. 39). Han finner videre at sammenhengen mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst er **«sterkt signifikant»** (s. 46).

I en rapport fra 2021 gir samme forsker en vitenskapelig situasjonsbeskrivelse for Nome-samfunnets attraktivitet.⁵ Vareide gjør blant annet rede for hvordan nedgang i antall arbeidsplasser har påvirket folketallsutviklingen negativt. I 2020 opplevde imidlertid kommunen et oppsving i antall arbeidsplasser:

«Etter at vi har oppdatert scenariene med den faktiske utviklingen i 2020, har utsiktene til framtidig vekst blitt bedre. Det skyldes at den sterke veksten i arbeidsplasser i 2020 gir bedre forventet innflytting de neste årene.»⁶

I 2021 ble hypotesen bekreftet da folketallet økte i takt med veksten i arbeidsmarkedet.

^[5] Knut Vareide: «Hvordan skape vekst» (2024)

⁵ Knut Vareide/Didrik Vareide «Regional analyse for Nome 2021», Telemarksforskings 2021, s. 2. (<file:///C:/Users/ovesi/Downloads/3961.pdf>)

⁶ Knut Vareide/Didrik Vareide «Regional analyse for Nome 2021», Telemarksforskings 2021, s. 2. (<file:///C:/Users/ovesi/Downloads/3961.pdf>)

Fraflytting og integrering

Rapporten drøfter i liten grad ivaretagelse av egen befolkning. Arbeidsplassvekst i samspill med gode lokale utdanningstilbud, vil gi nye generasjoner med Nome-ungdom økte muligheter for å bygge seg en karriere og et godt liv i sin egen hjemkommune.

En artikkelserie i lokalavisa Kanalen i 2021 (basert på datainnsamling i et samarbeid mellom Landslaget for lokalaviser, NRK og SSB), viste at 1568 Nome-innbyggere hadde flyttet ut av kommunen i perioden 2000-2019.⁷ Statistikk for utenforskap, utdanningsnivå, inntektsnivå, levekår, demografi med mer, antyder at mange av kommunens unge har flyttet ut i jakten på utdanning og jobb. Selv om mange drømmer om å flytte tilbake, er karrieremulighetene små og kommunen går i flytte-underskudd (netto innenlands flytting). Det som bidrar til å holde folketallet relativt stabilt er den statlige ordningen med bosetting av flyktninger.

Flyktninger bosettes uavhengig av kommunenes evne til å skaffe arbeid, noe som blir synlig i integreringsstatistikken der Nome har hatt dårlig score. En IMDI-rapport fra 2018 viste at bare 52,8% av innvanderne i Nome var i jobb, mot 60,2 på landsbasis. I 2024 oppgav IMDI at tallene var 52,7% for Nome, mot 60,7% for landet.⁸

Lokal arbeidsplassvekst har en mye dypere dimensjon enn rapporten viser. Flere arbeidsplasser vil gi tilflytting, hindre fraflytting og styrke potensialet for integrering.

Besøk (tilreisning)

Potensialet for økt aktivitet og tilreisning er ikke drøftet i rapportene. Allerede i dag mottar REN besøk av et betydelig antall personer hver måned, som legger igjen penger i Nome-samfunnet. Rapporten tematiserer ikke potensialet for besøk til anlegget for storskala gruvedrift – et anlegg som vil bli enestående i verden, og ganske sikkert får sterk attraksjonskraft: F.eks. på forretningspartnere, studenter, forskere, journalister, politikere, offentlige embetspersoner og andre mer eller mindre organiserte grupper av tilreisende fra inn- og utland. Alt dette er mennesker som trenger transport, mat, møtefasiliteter og overnatting, etc, og som vil gi direkte positiv effekt i lokalsamfunnet.

Plussiden av pendling

I kapittel 2.4.2 Områdenes pendlingsomland unnlater rapporten å drøfte det vesentlige konkurransefortrinnet som ligger i Nomes nærhet til viktig infrastruktur og kompetent arbeidskraft. Hovedveier, kraftlinjer, utdanningsinstitusjoner (som Nome vgs) er viktige fortrinn i nærheten av Fensfeltet. Samtidig er industrimiljøet og havnefasiliteter i Grenland av stor betydning. Viktig er også tilgangen på mer spesialisert arbeidskraft fra

⁷ Kanalen, 15. april 2021, s. 10-11

⁸ Se f.eks. Kanalen 8. mars 2018, omtale av IMDI-rapport som viser at 52,8% av innvanderne i Nome er i jobb, mot 60,2 på landsbasis. I 2024 oppgir IMDI at tallene er 52,7% for Nome, mot 60,7% for landet (<https://arkiv.imdi.no/om-integrering-i-norge/statistikk/F00/arbeid-og-levekar>)

en større bo- og arbeidsmarkedsregion som dekker Telemark og Vestfold. Rekruttering til et prosjekt av denne størrelsesorden blir en omfattende oppgave, og da er det ikke negativt at enkelte har muligheten til å pendle til Fensfeltet.

Rapporten sier heller ikke noe om de verdiene pendlere legger igjen i vertskommunen. Det er velkjent at Nome kommune i dag sliter med en stor handelslekkasje mot Skien og Midt-Telemark, en situasjon som antas å være forsterket av stor utpendling fra Nome til disse to regionene.⁹ Økt innpendling kan korrigere bildet.

Kommuneøkonomi:

Det anslås økte skatteinntekter til kommunen på rundt 27 millioner kroner årlig (se f.eks. s. 16).

Det regnes imidlertid ikke på effekten av eiendomsskatt fra en investering på 10 milliarder, og økte inntekter på eiendomsskatt som følge av økte priser på næringseiendom og bolig. REN antar at det ligger et betydelig potensial i dette temaet.

REN mener også at vurderingen av «det statlige rammetilskuddet» på s. 89 mangler en diskusjon om demografi. En foryngelse av befolkningen vil kunne slå positivt ut for denne delen av inntektssystemet.

Utslipp og opptak fra skog og arealbruk

Tematiseringen av utslipp og CO₂ (s. 67-) underspiller at sjeldne jordarter er avgjørende for grønn mobilitet, digitalisering og overgangen til fornybarsamfunnet.

REN bemerker at rapporten ikke skiller på områdene når det gjelder transportavstander (CO₂ og støy) samt kravet til logistikk- og infrastrukturkorridorer til de fire alternativene. Sammenligner vi Bærvanna og Vindsås er forskjellene åpenbare. Da er både transportavstanden til Herøya betydelig kortere for Bærvanna, og naturtapet vesentlig større ved bygging av vei- og infrastrukturkorridor inn til Vindsås.

Når det gjelder arealbruk mener REN potensialet for å tilpasse tiltaket i Bærvanna er betydelig på grunn av områdets fordelaktige topografi. Rapportene kunne lagt mer vekt på å synliggjøre potensialet for tilpasninger og avbøtende tiltak for å skåne viktige kulturminner, friluftslivsinteresser og naturverdier.

Utfasing av gruvedrift

På side 91 kan vi lese at «Langsiktig lagring av slagg og avfall kan føre til miljøskader hvis det ikke deponeres og behandles på en sikker måte.»

⁹ Handelslekkasjen fra Nome ble i 2018 beregnet til 49 tusen kroner per innbygger, og antallet sysselsatte i detaljhandel i Nome hadde falt med 39 årsverk mellom 2008 og 2018. se Kanalen 19. juni 2019 s. 12 «Handel og lekkasje: Stadig færre butikkjobber i Nome».

Det er uheldig at begrepet «slag» benyttes, når dette forbindes med en annen prosess og et annet råstoff (søvitt) enn det REN skal behandle. Slagg knyttes til det lavradioaktive avfallet som ble produsert i den pyrometallurgiske produksjon til AS Norsk Bergverk på 1960-tallet.

Rapporten (s. 92) underslår tilsynelatende at sikkerhetsstilling for rehabilitering og avslutning av mineralvirksomhet er regulert ved lov i Norge.¹⁰ I rapporten ser vi denne påstanden:

«Rehabilitering av et tidligere gruveområde kan være svært kostbart og vanskelig å få finansiert. I noen tilfeller kan det være uklart hvem som har ansvar for å dekke kostnadene, spesielt hvis gruvedriften har blitt nedlagt eller eierforholdene har endret seg.»

REN mener dette rimer svært dårlig med de lovregulerte krav til sikkerhetsstillelse for opprydding som eksistere i dagens lovverk.

Forskjeller på alternativene

Utredningen slår flere steder fast at det ikke er grunnlag for å skille mellom alternativene.

REN peker derfor på flere sentrale eksempler som klart viser at Bærvanna er det beste alternativet for temaet bærekraft:

- Bærvanna-alternativet er best egnet industrielt, og gir størst sjanse for at tiltaket vil lykkes. Dette er et vesentlig poeng for tematisering av vekst og utvikling i Nome.
- Bærvanna kommer best ut for transport (se f.eks s. 12 og 54), både når det gjelder nærhet til industrimiljøet i Grenland, internasjonal havn og CO2-påvirking fra transport.
- Nærheten til Riksveg 36 ved Bærvanna gir kortere korridor for logistikk og infrastruktur til hovedvei og reduserer det totale naturavtrykket. I tillegg unngås unødvendig transport gjennom sentrumsområder i Ulefoss.
- Valg av lokalitet påvirker utviklingen av regionen og Telemark. Det kan ikke være negativt at gruvedrift skaper vekst i Telemark for øvrig. Dette gjelder ikke minst flere ledd av verdikjeden, og videreforedling av biprodukter på Herøya.
- Bærvanna har minst konflikt med nærmiljø, kulturmiljø, friluftsliv og naturresurs. REN erkjenner at Dagsrud-alternativet kan påvirke bostedsattraktiviteten i Nome negativt, med tanke på visuell forurensning og

¹⁰ Jfr. forskrift til mineralloven paragraf 1-8: https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2009-12-23-1842/KAPITTEL_2#%C2%A72-1. Se også mineralloven paragraf 50 og 51 og forurensningsloven paragraf 7 og 20.

støypåvirkning. Det samme kan være tilfelle for forringelsen av friluftslivs- og rekreasjonstilbud i «Ulefossmarka», i området Vindsås-Nukedalen.

- I RENSs konsept kommer Bærvanna best ut for arealutnyttelse, grunnet en fordelaktig topografi. Dette gir anledning til å minimere synlighet og støy, og det er potensielt for å gjøre tilpassinger som kan redusere den negative innvirkningen på viktig naturverdier.

Oppsummerende konklusjon

Denne gjennomgangen viser to sentrale forhold:

- a) Utvinning og prosessering av sjeldne jordarter fra Fensfeltet vil gi store, positive ringvirkninger for lokalsamfunnet.
- b) Det er grunnlag for å skille kvalitativt mellom de ulike alternativene når det gjelder tematikken «bærekraft». Bærvanna-alternative vil gi færrest ulemper og størst sjanse for at prosjektet kan lykkes.